

Futurologie — součást nepřátelské činnosti imperialistických států

V podmínkách boje dvou antagonistických společenských systémů trvale dynamicky roste převaha socialistické společenské soustavy. Za posledních 60 let, od Velké říjnové socialistické revoluce, nastaly ve světě obrovské změny. „Žijeme v epoše zásadních společenských změn. Pozice socialismu se nadále upevňují a rozšiřují,“ řekl na XXV. sjezdu KSSS s. L. I. Brežněv. „Vítězství národně osvobozenického hnutí otvírají perspektivy před zeměmi, které si vydobily nezávislost. Stupňuje se třídní boj pracujících proti útlaku monopolů, proti vykořisťovatelským pořádkům. Revolučně demokratické, protimperialistické hnutí nabývá stále většího rozsahu. To vše dohromady znamená rozvoj světového revolučního procesu.“ (XXV. sjezd KSSS, Zpráva ÚV KSSS, Svoboda, Praha 1976, s. 26.)

Progresivní rozvoj světového socialismu v ekonomické, politické a kulturní oblasti, změna v poměru sil mezi socialismem a kapitalismem ve vojenské oblasti, vytvoření a rozvoj raketových jaderných zbraní, které by způsobily v případě světové války obrovské škody a záhuby miliónů lidí, se vši ostrostí postavily otázku o perspektivách kapitalismu a donutily jeho ideologii obrátit se k rozpracování otázek budoucnosti, aby vyzbrojili stoupence kapitalismu odpovídající argumentací.

Reálný socialismus, který vznikl a roz-

víjí se na spolehlivém základě vědecké teorie marxismu-leninismu a její praktické aplikace, prokazuje každým dnem dočasnost trvání kapitalistického zřízení ve světě. Proto imperialistické síly jsou nuceny, ve snaze zachovat kapitalistický řád, všemi prostředky bojovat proti marxisticko-leninské teorii a proti světové socialistické soustavě, která již pouhou svou existencí potvrzuje správnost této teorie. Současné argumenty, které zdůvodňují existenci kapitalistického světa, stále více ztrácejí na své průkaznosti. Proto teoretikové kapitalismu se snaží hledat argumenty, které prokazují budoucí rozvoj své společnosti s cílem dokázat objektivní nemožnost vytvoření komunistické společenskoeconomické formace, přičemž nejsou dostatečně schopni vytvořit jinou ucelenou soustavu vědecké teorie budoucího vývoje světa. Tuto otázku má řešit „moderní“, nově vzniklý vědecký světový názor — futurologie. Buržoazní ideologové ubezpečují, že se vznikem futurologie se objevila skutečně nová věda, nová sociologická disciplína — „věda o budoucnosti“.

Pojem futurologie se objevil poprvé v roce 1943 v publikaci německého sociologa a politologa Ossipa Karla Flechtheima „Historie a futurologie“, který v této práci prohlašuje, že futurologie má splnit ideologické poslání, má se stát „třetí cestou“, třetí silou“ mezi kapitalismem a ko-

munismem. Otec futurologie, jak je mnohdy Flechtheim nazýván, dal tedy do vínku novému vědnímu oboru konkrétní ideovou náplň, která příkře odmítá vědeckou teorii marxismu-leninismu. Přestože Flechtheim stanovil ideový obsah tzv. nové vědy o budoucnosti již v roce 1943, nastal rozvoj futurologie až koncem padesátých a na počátku šedesátých let. Někteří autoři hledají důvod, proč právě v této době vzniká zájem o futurologii, a přičítají jej především blízkému se přelomu tisíciletí a novým způsobům řízení ekonomiky a výroby. Jeden z hlavních důvodů zájmů teoretiků imperialismu o tento vědní obor můžeme však nepochybně spatřovat i ve stále rostoucí síle socialistických států a vlivu ideologie marxismu-leninismu na vývoj světového dění. Jistě není bez zajímavosti, že právě v době zvýšeného zájmu o futurologii, tj. v druhé polovině padesátých let, se výrazně změnil poměr sil mezi socialismem a mezinárodním imperialismem.

Na tuto situaci reagoval americký imperialismus změnou zahraniční politiky doktríny. Namísto politiky „z pozice síly“, „politiky osvobození“ a z nich vycházejících vojenských strategií „hromadné odvety“, přechází k boji na ideologické frontě. Známá jsou prohlášení J. F. Kennedyho, „stojíme tvář v tvář neúnávnému boji na celé zeměkouli, který zdaleka přesahuje střetnutí armád, či dokonce nukleárních zbraní“, a vznášejí požadavek: „My, náš stát, pocítujeme nyní větší potřebu, než je potřeba atomové moci, letecké síly — je to potřeba síly ideje.“ (J. F. Kennedy, *The Strategy of Peace*, Harper and Brothers, N. Y. 1960, s. 164.) Z Kennedyho slov jednoznačně vyplývá obava z budoucnosti kapitalistického řádu a snaha vyzbrojit jej ideologicky tak, aby mohl účinně bojovat s marxisticko-leninskou vědou.

V první řadě jde tedy o překonání krize buržoazní ideologie a o snahu přinutit buržoazní ideology hledat nové formy a metody boje proti světu socialismu. Všechny hlavní směry ideologického boje nutně musí obsahovat v té nebo jiné formě problémy budoucnosti. Kapitalismus si klade za cíl udržet dosavadní společenský řád, přinejlepším nějak jej vylepšit. Proto cílem futurologů je vymyslet nové koncepce vývoje kapitalismu „k lepšímu“, především hledáním tzv. „třetí cesty“.

Současně buržoazní ideologie se nikterak nevzdala snahy oslabit sílu marxisticko-leninských idejí jednak mezi občany socialistických států, a tím brzdit a komplikovat úspěšný rozvoj těchto zemí, jednak mezi pracujícími nesocialistických zemí, kteří v ideálech marxismu-leninismu

vidí jedinou perspektivu dalšího progresivního vývoje lidstva. Tomuto cíli věnují podporu vládnoucí kruhy imperialistického světa.

Známý americký specialista v oblasti sociálního prognózování, ředitel Institutu futurologie O. Helmer, kritizoval nevířnost vládnoucích kruhů USA v minulosti k prognózování, současně však poznamenal, že „takový přístup našťásti již minul a americké vedení, jak se domnívám, plně chápe, že v soutěžení mezi západním kapitalismem a komunistickým blokem, nemůže počítat s vítězstvím, nepodaří-li se dosáhnout vyšší úrovně dlouhodobého plánování.“ (*The Futurist*, 1967, No 2, s. 8.)

Není proto divu, že vzniká řada futurologických prací, jejichž autoři na základě společenské objednávky s příslušnou materiální podporou vytvářejí systematický výzkum dlouhodobých perspektiv společnosti. Obsah těchto výzkumů charakterizují slova pracovníka Standfordské univerzity profesora Donalda Danna: „Nejužitečnější není futurologie, která odpovídá na otázku Co bude?, ale ta, která odpovídá na otázku Co chceme, aby se stalo? Jinými slovy: futurologie má svůj význam, pokud se nestará o budoucnost, ale o to, co máme v úmyslu udělat dnes. Nejzajímavější na futurologii je její působnost politická.“ (Cit. podle E. A. Arab-Ogly: *V labyrintu proroctví*, Práce, Praha 1975, s. 15.)

Tato slova nezastřeně charakterizují cíle současných vládnoucích kruhů imperialistických států. Výsledkem těchto výzkumů má být obnovení kontroly nad světovým vývojem, umět předpokládat události a dokázat poskytnout dostatečně včas informace, které mají vliv na politické rozhodování, aby vznikla protiváha reálnému socialismu a mohlo být ovlivňováno veřejné mínění obyvatel rozhodujících zemí ve prospěch dosavadního kapitalistického zřízení „předem připravenou teorií budoucnosti“. Pro tyto účely vznikly v kapitalistických státech četné výzkumné ústavy a vědecké instituce, mezi něž např. patří: Americká komise 2000 při Akademii věd a umění, Hudson institut (USA), Ústav pro výzkum budoucnosti (Institute for the Future), Americká společnost RAND (RAND Corporation), TEMPO — středisko společnosti General Electric, francouzská „skupina 1985“, skupina „Lidstvo roku 2000“ (Mankind 2000 International — Anglie), západoněmecká Společnost pro otázky budoucnosti, Ústavy pro výzkum budoucnosti v Západním Berlíně, Mnichově, Tübingenu, futurologická centra v Římě, Tokiu, Vídni, Oslu, Basileji atd. Vycházejí

speciální futurologické časopisy, z nichž uvádíme především „Futurist“ (USA), „Futures“ (Anglie), „Futuribili“ (Itálie), „Analyse et prévision“ (Francie) a další. Pravidelně se konají mezinárodní konference futurologů.

Podle kusých sdělení amerického tisku můžeme usuzovat, že důležitou náplní činnosti prognostických institucí je vytvoření a využití obsahem, rozsahem a stupněm složitosti různých modelů mezinárodních procesů a zahraničně politických situací s cílem prognózovat a programovat zahraničně politická a vojenskopolitická opatření.

Příkladem složitějšího modelu zahraničně politické a vojenské součinnosti byl systém „TEMPER“ (Technické, ekonomické, vojenské a politické zhodnocení mezinárodní situace), vypracovaný v r. 1964 na objednávku sboru náčelníků štábů USA. Model „TEMPER“ dovolil imitovat „studovanou válku“ a omezený válečný konflikt tří bloků: západního, neutrálního a východního, včetně současné imitace činnosti 39 zemí (13 zemí v každém bloku). Model dovolil stranám pozměňovat sebe a své partnery v sedmi kritériích: vojenském, ekonomickém, politickém, psychologickém, vědeckém, kulturním a ideologickém. Každá strana mohla přijmout rozhodnutí k rozmístění zdrojů v oblasti zahraničního obchodu, ale také k vytvoření nebo zrušení svazků. V modelu byl předvídan centralizovaný systém koordinace dynamických procesů součinnosti mezi zeměmi a systém koordinující součinnost v 20 konfliktních oblastech naší planety.

Autoři téměř všech futurologických koncepcí, článků i pojednání věnují značné úsilí snaze vypracovat jednotnou strategickou koncepcí boje proti SSSR a socialistickým zemím. Přitom všemožně obhajují kapitalismus, předpovídají jeho „věčnost“ a apologeticky zdůrazňují jeho výhody před socialismem.

Stručně shrnout všechny teorie a koncepcce, které v kapitalistických zemích vznikly, není snadné, protože zahrnují širokou škálu protikomunistických tendencí od otevřené protikomunistických předpovědí až po „téměř marxistická“ nebo „nadmarxistická“ stanoviska. Proto v dalším poukážeme pouze na některé z futurologických koncepcí, které jsou mnohdy protichůdné.

Z celé spleti futurologických koncepcí můžeme vybrat dvě základní stanoviska, která se různým způsobem prolínají, kombinují a doplňují, při zachování neměnného cíle — boje proti reálnému socialismu, proti vědecké teorii marxismu-leninismu. Jsou to:

— otevřeně protikomunistická stanoviska,
— stanoviska, která hledají tzv. „třetí cestu“.

Otevřeně protikomunistická futurologická stanoviska spočívají v hledání alternativy k marxismu. Představitelem tohoto směru je např. W. W. Rostow, autor knihy „Stadia ekonomického růstu“, který sám nazývá své dílo „nekomunistickým manifestem“.

Sovětský autor V. S. Semjonov teorii „stadií růstu“ označuje za teorii, která „nejsystematičtěji shrnuje názory současné buržoazie, přítomnost a budoucnost kapitalistické společnosti.“ (V. S. Semjonov, Kapitalismus a třídy, Svoboda, Praha 1972, s. 292.)

Tato teorie člení dějiny na pět stadií růstu:

- tradiční společnost,
- předpoklady pro vzestup,
- začátek růstu,
- vývoj ke zralosti,
- masová spotřeba.

Právem můžeme říci, že představuje směsici zvládnutého ekonomismu, technicismu, subjektivního idealismu a voluntarismu. Přebírají ji v různých verzích západní futurologové a stává se vyústěním jejich prognóz nejen soudobého kapitalismu, ale i socialismu, který má podle jejich představ v období masové spotřeby splýnout s kapitalismem.

Otevřeně protikomunistický přístup k vývoji společnosti zabezpečuje sympatie nejreakčnějších představitelů kapitalismu a zbytků přezívajících představitelů vykořisťovatelských tříd v rozvojových zemích.

Futurologické koncepcce „třetí cesty“ dominují v úvahách o dalším vývoji lidstva. Můžeme je v podstatě rozdělit na dvě hlavní: koncepcí „deideologizace“ a koncepcí „konvergence“.

Hlavním představitelem koncepcce „deideologizace“ je např. americký sociolog Daniel Bell, autor knihy „Konec ideologie“ (E. A. Arab-Ogly: V labyrintu proroctví, Práce, Praha 1975, s. 18). Koncepcce „deideologizace“ si klade za cíl překonat nevyhovující ideologické teorie kapitalismu, které se postupem doby přezily a případně i značně zkompromitovaly, a pod hesly kritiky „doktrinarství, fanatismu a ideologické podřízenosti“ popřít především význam ideologie marxismu-leninismu. Přestože koncepcí „deideologizace“ kritizovali jak marxisté, tak i buržoazní sociologové, může stále hrát značnou roli zejména při ovlivňování určitých skupin inteligence, mládeže a ideově nepevných a nevzdělá-

ných vrstev obyvatelstva v socialistických zemích.

Koncepce „konvergence“ vychází z určitých paralelních jevů, které nastávají především v technické oblasti a ve struktuře podniků a dalších společenských mechanismů jak v životě socialistické, tak i kapitalistické společnosti. Z tohoto mechanismu vyvozuje závěr o sblížení socialismu a kapitalismu a o stírání rozdílů mezi socialistickou a kapitalistickou společností. Základem této koncepce je neřešení otázky vládnoucí třídy, otázky vlastnictví výrobních prostředků a otázky moci, což autorům těchto názorů umožňuje odvádět vykořisťované od nutnosti revolučním způsobem změnit společnost. Současně teorie „konvergence“ vede k dezinformování pracujících jak v kapitalistických státech, tak i v rozvojových zemích a k dezorientaci občanů socialistických států. „Technologická shoda“ mezi kapitalismem a socialismem, která vznikla proto, že socialistické státy dohánějí ekonomicky nejvyspělejší kapitalistické státy, je jen přechodná. Rozvojem vědeckotechnické revoluce v socialistických státech bude nevyhnutelně docházet ke ztrátě dalších pozic kapitalistického světa a teorii „konvergence“ nepochybně zapomenou i samotní buržoazní teoretikové. V současné době je tato teorie dosud účinnou zbraní ideologické diverze, pomocí níž buržoazní propaganda působí na veřejnost celého světa.

Mezi koncepcí, které hledají tzv. třetí cestu, můžeme zahrnout i koncepcí vydávané za téměř marxistická stanoviska. Na Západě, zvláště v USA, Francii, NSR a Japonsku je reprezentují zejména představitelé radikálních proudů v politice a ideologii, kteří dostali souhrnný název „noví leví“. Představitelé tohoto směru odsuzují futurologii jako produkt kapitalistického zřízení, avšak současně odmítají i sociální prognostiku a tvrdí, že v současné době nelze najít prostředky, které by umožnily dosáhnout změny v budoucnosti. Současní mladí radikálové nejsou zjevně schopni navrhnout nějaký pozitivní obraz budoucnosti, který by si zaslouhoval, aby se za něj bojovalo. Je zřejmé, že koncepce tohoto ražení berou pokrokový lidem na Západě zbraň z rukou v jejich boji za lepší společnost. Zatímco koncepce vede k pasivitě, další futurologické teorie si kladou za cíl „plně uznání marxismu-leninismu“, ale bez komunistů. Autor této koncepce, politolog antikomunismu profesor Z. Brzezinski, tvrdí, že „marxistický myslitel nemůže být komunistou, jestliže si přeje zůstat myslitelem.“ (Z. Brzezinski: *Between Two Ages*, The Viking Press, N. Y.

1970, s. 80.) Jeho úvahy o „technotronicke revoluci“, která má zastínit svým dosahem Velkou říjnovou socialistickou revoluci, jsou směsicí snižování významu idejí marxismu-leninismu a praktické aplikace těchto idejí, zejména v SSSR, a zveličování technických aspektů vývoje světa, které vzhledem k dočasné nebo i pouze domnělé převaze USA v některých výrobních oborech (např. v elektronice, výpočetní technice apod.) mají zajistit imperialismu udržení jeho postavení ve světě. Technotronní věk, který vyhlásil před deseti lety Brzezinski, však podle jeho přiznání učinil „neduh americké společnosti ještě zjevnějšími.“ (S. Višněvskij: *Koncepce prezidentského poradce*, RP 25. 7. 1978.)

Nová „věda o budoucnosti — futurologie“, zahrnuje tedy široké spektrum rozličných ideových koncepcí s výjimkou marxisticko-leninské vědy, proti níž naopak ostře směřuje a otevřeně, nebo více či méně skrytě, se snaží ji vyvracet nebo ji, zejména s ohledem na „budoucnost“, zpochybňovat. Škála protikomunistických futurologických koncepcí není ani přepychem, ani samoučelností. Snahou imperialistických sil je využít futurologie k ovlivňování co největšího počtu lidí a dosáhnout toho, aby každý člověk neznalý marxismu-leninismu si našel svou představu budoucnosti, která by byla v souladu s představami kapitalistických teoretiků. Futurologie má působit globálně na celý svět. Tím má kompenzovat působení marxisticko-leninské teorie, která svou pravdivostí a realností čím dál tím více ovlivňuje pokrokový vývoj ve světě.

Cílem futurologie je však ovlivňovat rovněž všechny směry lidské činnosti. Má totálně působit na ideovou oblast, politickou strukturu, ekonomiku, vojenské otázky, vědeckotechnický rozvoj atd. Je všeobecně známé, že imperialistické státy věnují značnou pozornost využití různých vědeckých metod a výpočetní techniky k vytváření teorií, které slouží k sestavování předpovědí v oblasti vojenství, v ekonomice, vědě a v dalších oblastech. I v těchto případech však jde především o snahu zachovat dosavadní kapitalistický řád a s využitím dílčích vědeckých metod eliminovat, alespoň do určité míry, zákonitě předstíraný vývoj socialistických zemí. Svědčí o tom např. názor O. Helmera, který se týká plánování: „V soutěži mezi západním kapitalismem a komunistickým blokem nemůže kapitalismus počítat s vítězstvím, jestliže kvalita jeho dlouhodobého plánování nebude nepřekonatelná.“ (O. Helmer: *Analysis of the Future: the Delphi Method*, „Technological Forecasting for Industry and Government“. Englewood

Cilffs [N. J.] 1968, s. 117.) V této snaze o nepřekonatelnosti se bezesporu projevuje přání objevit dílčími vědeckými metodami takový způsob předpovědi společenského vývoje a stanovit takovou strategii a taktiku imperialismu, která by umožnila ovlivnit vývoj světa ve prospěch kapitalismu.

Jakkoli dosud uvedená tvrzení netvoří ucelený a úplný rozbor futurologických koncepcí, přesto můžeme učinit určité závěry o možnostech využití futurologických koncepcí pro nepřátelskou činnost proti socialistickým zemím a dalším pokrokovým silám ve světě.

Jde o využití futurologie:

1. V třídním boji, v boji za zachování kapitalistického společenského řádu. Futurologie vznikla jako alternativa marxismu-leninismu a jejím cílem je vytvořit ideologický základ pro boj proti vědecké teorii vývoje společnosti. Proto futurologie je a bude využívána v oblasti ideologické, zejména v ideologickém boji, ideologické diverzní činnosti, psychologickém působení, dezinformační činnosti apod.

2. Jako základu pro politický boj proti bratrským socialistickým zemím, zejména proti SSSR. Futurologie vytváří předpoklady pro tvorbu strategických koncepcí, které jsou využitelné pro politická rozhodování vládnoucích kruhů imperialistických států a jejich mocenských orgánů. Proto futurologie je využívána ke stanovení vojenských, zahraničně politických a vnitřně politických strategií a taktik, které slouží podpoře zájmů imperialistických sil.

3. Jako základu pro ekonomický boj proti zemím socialistického společenství a dalším zemím. Na základě futurologických koncepcí se rozvíjí snaha nalézt nejvýhodnější metody vytváření ekonomické strategie a taktiky, které by byly ku prospěchu monopolů, narušovaly by sílu a jednotu ekonomik socialistických států a umožnily pokračující vykořisťování dalších, zejména nezávislých a rozvojových zemí.

Z toho vyplývá, že při zkoumání otázek budoucnosti musíme mít vždy na paměti, že jde v první řadě o otázku třídní. Proto musíme soustavně sledovat další vývoj futurologických koncepcí protivníka a hledat zákonitosti vývoje těchto koncepcí z pohledu marxisticko-leninské vědy. Na druhé straně musíme zkoumat prognostické metody, které používá protivník ke zkvalitnění jeho rozhodovací činnosti, a to z důvodu:

— poznání podstaty těchto metod a stanovení účinných prostředků boje proti nim, nebo proti realizaci z nich vyplývajících nepřátelských reakčních záměrů v praxi,

— adekvátního využití závěrů těchto metod, po kritické analýze z třídních pozic, pro vytváření prognostických metod, které by vedly k dalšímu zkvalitnění řídicí činnosti socialistického státu nebo jeho některých složek.

Hlavním cílem našeho studia futurologických koncepcí však společně se sovětskými vědci zůstává včas odhalovat vzniklé změny ve strategii a taktice našich ideových nepřátel, odhalovat jejich vytříbené metody boje proti reálnému socialismu, jeho ideologii, způsobu života a morálky.